

ФОНД СТАРЕ И РЕТКЕ КЊИГЕ И КЊИГЕ О БЕОГРАДУ БИБЛИОТЕКЕ ГРАДА БЕОГРАДА: БРИГА О СТАРИМ ШТАМПЕНИМ БОГОСЛУЖБЕНИМ КЊИГАМА

САЖЕТАК | У раду су описани текући послови Фонда старе и ретке књиге и књиге о Београду Библиотеке града Београда везани за богослужбене књиге и друге књиге са хришћанским темама. Од богослужбених књига и књига везаних за хришћанство у фонду Библиотеке града Београда, којих има стотињака, највредније су богослужбене књиге на српскословенском, *Београдско четворојеванђеље*, Радише Дмитровића и Тројана Гундулића (1552) и *Големиј минеј - Минеј ђразнични - Сборник* Божидара Вуковића (1536/1538), а затим и неке на рускословенском језику, издате у Вијени (Бечу) и Венецији, углавном крајем 18. века.

Поводом заштите и проучавања богослужбених књига у фонду, расправља се и о једном научном ставу везаном за ликовни елемент *Београдској Четворојеванђеља* (1552) као и о могућностима проучавања материјалних трагова на богослужбеним књигама, који се могу стручно анализирати и бити од користи у многим проучавањима прошлих времена, догађаја и познатих личности или који могу имати извесне уметничке или књижевне вредности.

Покретањем пројекта пописа старе и ретке библиотечке грађе Србије у Централни електронски регистар (ЦЕР), који би сабрао и ставио уписане књиге у план заштите културних добара од великог и изузетног значаја, донесени су и одговарајући закони по којима је Библиотека града Београда одређена за библиотеку заштитницу (тзв. „заштитарку“) на територији града Београда. Наша одговорност према старој и реткој књизи која се налази на територији Београда, односи се и на давање савета у вези са условима и начинима чувања књига, на упис у регистре и посебно на ЦЕР. У такву библиотечку грађу спадају и старе књиге које се налазе у просторијама или библиотекама православних цркава и манастира као и у другим врстама јавних, научних и других библиотека.

Засад је уписано, осим старе богослужбене књиге Библиотеке града Београда и тринаест наслова, углавном тзв. „руске“ књиге из околине Лазаревца. Затим, пописан је мањи фонд од двадесет и четири старе богослужбене књиге у Цркви Светог великомученика Георгија у Бежанији на Новом Београду, такође углавном, „руске“ књиге из 18. века. Унесене су у ЦЕР и књиге из Збирке старе штампане српске књиге библиотеке Цркве Ружице и Капеле Свете Петке на Калемегдану. У току је и упис фонда старе и ретке књиге Библиотеке Катедре за историју Филозофског факултета у Београду. А ускоро ће отпочети и унос старе и ретке књиге библиотеке САНУ.

У раду се истиче и проблем код једног броја савремених библиотекара који се баве старом књигом, а то је (не)познавање црквенословенског језика и његовог наслеђа, славеносрпског језика, књижевног језика у 18. и делом у 19. веку. Овај проблем је уочен приликом уноса наслова старе и ретке књиге (богослужбене) у Централни електронски регистар старе и ретке библиотечке грађе, културних добара од великог или изузетног значаја. Они који раде са старом српском књигом би требало постепено у свакодневном раду развијати своја знања и вештине читања црквене ћирилице и црквенословенског језика. Библиотека града Београда ће, као што то раде и Народна библиотека Србије или Библиотека Матице српске, радо помоћи у расветљавању ових питања.

КЉУЧНЕ РЕЧИ | Библиотека града Београда, стара и ретка библиотечка грађа

УВОД

Овом стручном тексту је задатак да представи Библиотеку града Београда и њену делатност у области старе штампане библиотечке грађе, првенствено да представи бригу о богослужбеним књигама и другим књигама везаним темом и садржином за хришћанство. Прво ће бити речи о самом Фонду старе и ретке књиге и књиге о Београду Библиотеке града Београда, и о богослужбеној и хришћанској књизи која се налази у том фонду. Затим се, у другом делу говори о раду Библиотеке града Београда на Централном електронском регистру старе и ретке библиотечке грађе као културним добрима од великог или изузетног значаја, који она води за ову врсту грађе на територији Београда, а с освртом на богослужбену књигу. У трећем делу ће бити речи о богослужбеном језику у овим књигама, што за библиотекарe који се баве старом књигом често представља непознаницу и проблем. Четврти део упућује на могућности за проучавање

теологије, разних грана историје, књижевности и других научних области кроз материјалне трагове који се налазе на књигама (записи, печати, суви жигови, кожане корице и утиснуте шаре на њима, исправке текстова, цедуљице са преписима богослужбених текстова, као и разни други текстови невезани за службу...) на које се наишло током рада са богослужбеним књигама.

1.

Делатност чувања, проучавања и обраде старе и ретке библиотечке грађе прописана је *Законом о старој и рејској библиотечкој грађи* („Сл. гласник РС“, 52/11). Посебно су дефинисане обавезе јавних библиотека Србије, па и Библиотеке града Београда, *Решењем о одређивању библиотек које обављају послове од ошћине интереса у заштити старе и рејске библиотечке грађе* („Сл. гласник РС“, 14/13). Овим *Решењем* се уређује да Библиотека града Београда обавља послове од општег интереса у заштити старе и ретке библиотечке грађе за све сопственике на територији града Београда. У свакодневном раду користимо одређене мере и прецизне поступке описане и утврђене *Правилником о ближим условима и начину коришћења старе и рејске библиотечке грађе* („Сл. гласник РС“, 22/13), *Правилником о мерама техничке заштите старе и рејске библиотечке грађе* („Сл. гласник РС“, 22/13) и *Правилником о садржини и начину вођења рејског архива* („Сл. гласник РС“, 22/13). Примена свих ових законских и подзаконских аката доприноси исправном поступању са старом библиотечком грађом са циљем да се физички сачува или продужи њено трајање и омогући перцепција вредности коју има у српској и светској култури.

У Одељењу посебних фондова у Фонду старе и ретке књиге и књиге о Београду Библиотеке града Београда чувају се и културна добра од великог и изузетног значаја, која својом тематиком и садржајем, али и наменом са којом су штампана и издавана, припадају корпусу теолошких и богослужбених књига. Има укупно стотину и један наслов српских богослужбених књига, или оних које својим садржајем или темом припадају православно хришћанству. Осим њих, ту је још један мањи број књига које су православне, али нису српске (две руске богослужбене књиге штампане 1789. и 1802; једна бугарска богослужбена књига из 1825) и још три које припадају другим вероисповестима (бечки Календар свих вера из 1850; две католичке књиге штампане у Печују и Загребу, 1837. и 1861).

Значајан део Фонда старе и ретке књиге и књиге о Београду, по свом броју и тематици, везан је управо за православно хришћанство. Од богослужбених књига и књига посвећених православним хришћанским питањима, једанаест је

оних које по години штампања или издања спадају у културна добра од изузетног значаја. Тих једанаест књига је старије од 1801. годишта, и оне су уписане у Централни електронски регистар (ЦЕР). Тренутно се очекује да на Комисији за утврђивање предлога за категоризацију старе и ретке библиотечке грађе за културно добро од великог или изузетног значаја буду предложене од Народне библиотеке Србије и Библиотеке Матице српске у Скупштини Републике Србије и на крају и проглашене за таква културна добра, затим и објављене као проглашене у *Службеном гласнику РС*.

На три Конкурса за финансирање или суфинансирање пројеката из области откривања, прикупљања, истраживања, документовања, проучавања, вредновања, заштите, очувања, представљања, интерпретације, управљања и коришћења старе и ретке библиотечке грађе, које Министарство културе и информисања објављује сваке године, Библиотека града Београда добила је од 2014. до 2017. године средства којима је успела да сачува, осим старих књига световне садржине, и десет старих богослужбених и других верских православних књига.

У пројекту конзервације и рестаурације старе и ретке штампане књиге Библиотеке града Београда учествовали су библиотекари: Љубица Ћоровић, руководилац пројекта и Анђела Иванић Матић, стручни сарадник. Од 2014. до 2017. године конзервирано је и рестаурирано четрдесет и шест старих књига, обезбеђен је и специјалан уређај, клима-комора,¹ која се сада налази у Фонду старе и ретке књиге и књиге о Београду (*Београдика*). У нашем фонду у циљу промовисања и истицања дела српске културне баштине коју поседујемо и чувамо пишу се и каталози оваквих старих издања књига, али и примерака старе картографске грађе, као и двојезички (немачко-српски) репринти издања из 18. века по замисли и са коментарима Љубице М. Ћоровић.² Ове драгоцености из нашег фонда представљамо у јавности. Почев од 2015, сваке

¹ Инжењери „Рационализације енергије“ из Земуна, који се баве овом врстом уређаја, осмислили су и направили један такав уређај посебно за потребе Библиотеке града Београда 2015. године.

² Љубица М. Ћоровић, ур., *Живој царској генерала и славној инжењера јосифовина барона Доксаша де Мореза, појубљеној 20. марта 1738. у Београду уз опис појединих дешавања у садашњем рату против Турака, 1757*, (Београд, Библиотека града Београда, 2006); *Београд над Дунавом: према европским картографским изворима XVI-XIX века = Belgrade above the Danube: According European Cartograph Sources Between XVI and XIX Century* / [уредник Љубица М. Ћоровић; сарадници Лидија Тонтић, Нада Арбутина], (Београд: Библиотека града Београда, 2008); *Ошмени праг: Грехишвајсенбурј, Алба Грека или Београд* [уредник, писац предговора и коментара Љубица М. Ћоровић; с немачког превео Милорад Софронијевић] (Београд: Библиотека града Београда, 2010); Љубица М. Ћоровић, *Драгоцености Библиотеке града Београда: Физичка заштитна старе и ретке библиотечке грађе* (Београд: Библиотека града Београда, 2017).

године, 4. августа организује се изложба којом се обележава Дан *Београдској Четворојеванђељу*. Припремају се и друге сличне изложбе у просторијама Фонда старе и ретке књиге и књиге о Београду, са циљем да се јавности покаже какве књижевне, научне и историјске вредности постоје у Београду, односно у нашој библиотеци.³

Требало би истаћи најпознатије, најстарије и највредније богослужбене књиге на српскословенском језику у овом обухвату књига, а то су *Београдско Четворојеванђеље*, јеромонаха Мардарија, Радише Дмитровића и Тројана Гундулића из 1552. године и *Голјемјј минеј - Минеј ђразнични / Празнични минеј - С(а)борник* Божидара Вуковића из 1536/38.

Приликом конзерваторских и рестаураторских радова на *Београдском Четворојеванђељу* откривени су записи с почетка 18. века и необични цртежи („студије“ лица и руке која благосиља, ликови светаца). Висококвалитетно штампано *Четворојеванђеље* из 1552. има јасноћу, уједначену висину слова која подсећају хармоничним односом танких и дебљих линија на рукописна, украсна слова, која су у неку руку слична Вуковићевим словима. Оно носи у себи влашке штампарске утицаје прве половине 16. века и бугарске језичке утицаје пронађене упоређивањем са Макаријевим такозваним *Влашким Четворојеванђељем* из 1512. године. Заставе и иницијале преузима из цетињских штампаних књига и неких рукописа, а према досадашњим истраживањима једна застава има чак и мотиве „исламског карактера“.⁴ У питању је застава на почетку Јеванђеља по Луки. Она је штампана једина у црвеној боји и има нешто другачији ликовни карактер од осталих застава, као да припада другачијем ликовном изразу. Линије преплета су тање, црвене и беле боје су и налазе се на белој основи, за разлику од белих линија преплета у свим другим заставама, које су на црној основи. У средини се налази крст, а и визуелно подсећа у целини на четвороделну розету са крстом у основи, само што је развучена у ширину. Осим што припада старој српској штампаној књизи, *Београдско Четворојеванђеље* је и ретко издање.⁵

³ Антонио Барулдо у својој књизи *Заштита и конзервација књига* (Београд: Клио; Народна библиотека Србије, 2005) саветује да, осим бриге о заштити хартије као материјалне подлоге културне баштине, књиге треба чувати и разним методама приказивања кроз медије, тј. неизвлачењем из полице: дигитализацијом и детаљним материјалним описом у каталошком листићу – нарочито за стару и врло ретку књижну грађу и културна добра од великог и изузетног значаја.

⁴ Сретен Петровић, „Илустрације и књижни украс у српским штампаним књигама XV-XVIII века“, у *Пет векова српској шtamпaрској, 1494-1994* (Београд: Српска академија наука и уметности : Народна библиотека Србије; Нови Сад: Матица српска, 1994), 25-52.

⁵ Сретен Петровић, исто.

Празнични минеј који је штампан 1536-1538. године сматра се животним подухватом и „лабудовом песмом“⁶ у штампарству Божидара Вуковића, јер га је завршио годину дана пред крај живота (умро 1539. године). Ово Божидарово штампарско дело садржи копије грчких критских икона из грчке православне цркве у Венецији, где је и штампано, осим два оригинална дрвореза српских светитеља Симеона и Саве. Када је реч о утицају овог дела на српску уметност и културу, треба поменути и то да су српски живописци управо из Божидаровог *Празничној минеја* узимали дрворезе за узоре при сликању фресака по манастирима и црквама. Вуковићев утицај иде и даље, јер су његове илустрације користили највише издавачи православних књига у Русији (где је почетак штампарства у другој половини 16. века) и у Влашкој тог времена.

Осим ових најстаријих српских књига, писаних на српскословенском језику (црквенословенском језику српске редакције), издвајамо из корпуса конзервираних и рестаурираних књига Библиотеке града Београда, које се чувају у специјалним климатским условима, још и Доме[н]тијаново (Теодосијево) *Жиџије свјайџих сербских ѿрсовјейџиџелеј Симеона и Сави*, које је Стефан Новакович штампао 1794. То је прво издање Теодосијевог *Живоџа св. Саве* (које има две штампарске варијанте, а код нас се налази варијанта од 62 стране).⁷

Посебну пажњу међу изабраним драгоценостима заслужује и *Кайџихизис малиј или Сокрашченоје ѿправославноје исѿовједаније во уѿиѿребленије славено-сербскија јуносџи сочињено, оѿи неунџискаѿо же Еѿ[ис]к[о]ѿскаѿо в Карловије 1774 љеџа держанаѿо Синога ѿѿверждено* Јована Рајића, штампано поново 1854. године. Јован Рајић, као архимандрит пише *Кайџихизис малиј* 1774. године, издаје га у Будиму 1776, што је био одговор на притиске аустријског двора и католичког свештенства које је хтело да протури катихизис у којем се провлаче унијатске идеје и измене. Према библиотечко-информационим базама за узајамну каталогизацију, *Кобису* и *Бисису*, издање из 1776. налази се само у Библиотеци Матице српске, има четири примерка, а издање из 1857. (репринт) налази се у Народној библиотеци Србије, и то један примерак.⁸ Чак и ако није умрежена свака библиотека у неки од електронских библиотечких каталожких система, чак и ако постоји негде још неки примерак у некој личној библиотеци, види се да је ретка књига у питању, а значајна за наша

⁶ Исто, 34.

⁷ Георгије Михаиловић, *Српска библиографија XVIII века* (Београд: Народна библиотека СР Србије, 1964), 288-290.

⁸ По Георгију Михаиловићу (1964) на стр. 131-132, издање из 1776. налази се у пет библиоте-ка, а издања из 1857. нема у његовом попису!

српска православна питања, као и питања културног и верског идентитета Срба у 18. веку.

Српске књиге су се крајем 18. века штампале претежно у Венецији или Вијени (Бечу) због забране трговине књигама објављеним изван Аустријске царевине, тако да је то за Србе значило на неки начин и забрану штампања у Русији.^{9, 10} Од старих књига, које се налазе у Фонду старе и ретке књиге и књиге о Београду Библиотеке града Београда, у Венецији су још штампани и *Крајкоје введеније в истџорију ѓроисхожденија славено-сербскаџо народа* Павла Јулинца (1765) и *Истџорија библическаја или Повјесџи Веџхаџо и Новаџо завјџџа* из 1792. године У Вијени (Бечу) су штампана *Јеванџелија чџомаја во свјаџију и великиј чџџверџок* из 1791, *Крајкаја свјашченаја истџорија цџркве Веџхаџо и Новаџо завјџџа* Теодора Јанковића Миријевског из 1793, поменуто Доментијаново *Жиџије Свјаџиџх сербских ѓросвјџџиџелеј Симџона и Сави* из 1794. и *Требник* из 1795. године.

Може се, осим о књигама од изузетног значаја, о старини и драгоценостима у фонду, говорити и о српској хришћанској и богослужбеној књизи и њеним формалним одликама, о врсти и облику. У Фонду старе и ретке књиге и књиге о Београду Библиотеке града Београда има: житија српских светаца и Исуса Христа, приређених посебно за одрасле и посебно за децу, превода, писма црквених великодостојника, теолошких књига о православној свештеничкој пракси, славенске граматике, граматике за часловце и псалтирце, историја Библије Старог и Новог завета писаних за децу и/или одрасле, уметничких спџевова и приповести са старозаветним и новозаветним мотивима, требника, примерака Светог писма (Даничић) и Новог завјџџа (прво у преводу А. Стојковића, а онда и В. С. Караџића), псалтира, преписке значајних личности са српским црквеним великодостојницима, описа старих српских светиња и светих места

⁹ Мита Костић, *Кулџурно-истџоријска раскрсница Срба у XVIII веку: одабране стџудије* (Загреб: Српско културно друштво „Просвјџета“, 2010), 126–127.

¹⁰ „Године 1790. Емануел Јанковић и Дамјан Каулици поднели су, независно један од друга, молбе да им се дозволи оснивање српске штампарије у Новом Саду, али су наишли на одбијање бечких власти. Међутим, 1792. године, после смрти Курцбекове, његову ћирилску штампарију, заједно с њеним монополом, откупио је српски ентузијаста и новинар Стефан Новаковић. Он је, после финансијског неуспеха, 1796. продао то предузеће будимској штампарији Пештанског универзитета, веома развијеној фирми која је објављивала књиге на многим језицима и која је затим деценијама држала монопол на штампање српских публикација у хабсбуршким земљама. Само у ретким случајевима понеки аутор успевао је да штампа своје дело другде, у Аустрији или ван ње“ – пишу Павле Ивић и Митар Пешикан, „Српском штампарству“, у *Истџорија срџске кулџуре* (Горњи Милановац: Дечје новине; Београд: Удружење издавача и књижара Југославије, 1996), 137–145.

(манастира и Косова), историјска расправа о богумилима, текстова о избору архиепископа и митрополита, о старозаветним пророцима, правила молебнаја, јеванђеља, проповеди, теолошких расправа о расколу међу хришћанским црквама, теолошка тумачења, избора старозаветних текстова, историје хришћанства, беседа, обраћања црквених великодостојника епархијама, слова држаних поводом освећења или на славу и чест блаженопочившима, текст о митрополитско-гимназијалној типографији, поученија за децу, толковање (објашњавање) молитве, месецослова, дела хришћанских филозофа (Дамаскин)...

2.

Пројекат уписа старе и ретке библиотечке грађе Србије у Централни електронски регистар (ЦЕР), који сабира и ставља пописане књиге у план заштите културних добара од великог и изузетног значаја, обухвата и стару књигу која се налази у просторијама или библиотекама православних цркава и манастира као и у другим врстама јавних, научних и других библиотека. Одговорност Библиотеке града Београда према старој и реткој књизи која се налази на територији Београда, односи се и на давање савета у вези са условима и начинима чувања или издавања књига, на упис у регистре и посебно се односи на ЦЕР. До сада је уписано преко 1400 наслова у ЦЕР, од чега 1113 наслова из Фонда старе и ретке књиге и књиге о Београду Библиотеке града Београда.

Засад је уписана стара богослужбена књига, углавном тзв. „руска“ из околине Лазареваца. Под марљивом руком библиотекара Библиотеке „Димитрије Туцовић“ у Лазаревцу (Лазаревац припада територији Београда), Марине Гавриловић, издвојено је седамдесет и осам старих штампаних књига које су се налазиле у црквама на територији општине Лазаревац. У ЦЕР смо унели тринаест најстаријих дела (најстарији је *Кијевски Псалтир* из 1757). Покренут је и пројекат рестаурације и конзервације „Стара и ретка књига у црквама Лазареваца и околине“. Првих седам књига већ се налази у конзерваторској и рестаураторској лабораторији Архива Српске православне цркве. Књиге су углавном „руске“ књиге, то јест, оне штампане у Русији, за српске потребе, а које су пристизале код нас у 18. веку као помоћ.

Међу њима је унесена и једна српска штампана књига из 1861, *[Србљак], содежашчаја в себје боіослужбенаја мољевнаја љравила свјайшим сјербскаіо рода*, издата у Београду, власништво Цркве Покрова Пресвете Богородице у Вреоцима, која је вредна и занимљива за проучавање због записа који се налазе преко читавих празних, неодштампаних страна које су постојале у књизи. Записи су с

краја 19. века и врста су летописа краја и цркве брвнаре у којој је коришћена и чувана ова књига. Они одишу емотивношћу која говори о повезаности летописца и природе и не може се остати равнодушан према њима. На читаве две стране је описано дрвеће које расте око старе цркве врелачке, свако посебно, када је никло или засађено, када је цветало, и како се свештеници и народ окупљају под њима за освештавање, благосиљање народа, за прославе, ручкове или када је неко дрво постало запис. Записи подсећају на претхришћанска веровања у духове или моћ дрвећа, што би било можда занимљиво истражити, а у најмању руку има одређену књижевну вредност. Према години издања и квалитету садржаја записа, сматра се да је важно да се региструје у ЦЕР-у.

Библиотека града Београда је пописала и фонд од двадесет и четири¹¹ старе богослужбене књиге у Цркви Светог Великомученика Георгија у Бежанији на Новом Београду. То је стара и углавном „руска књига“ из 18. века, али и један примерак *Србљака* из 1765, штампаног у Венецији код Димитрија Теодосија. Одазвали смо се на позив старешине храма, јереја Владимира Левићанина, да се упишу у ЦЕР као старе књиге које по години издања припадају културним добрима од великог и изузетног значаја. Из разговора са јерејем сазнали смо како се ова књига „нашла“ у књишкој црквеној збирци. Године 1992. урушио се стари парохијски дом Цркве Светог Георгија, а испод рушевина је у току радова у подруму пронађен неоштећен ормар са документацијом. Пошто је подигнут нови парохијски дом 1994, поменути ормар је био затрпан архивским документима преко двадесет година. Пре две године, 2018, пронађен је ту и овај *Србљак* из 1765. године (*Правила мољбнаја свјайших сербских ѿросвейишељѣј*). Књига је, вероватно, била ту од својих почетака. Свестан вредности књиге, старешина храма се одлучио да заштити ову и још тридесетак књига и позвао Библиотеку града Београда.

Мањи део књига није идентификован и самим тим ни уписан у ЦЕР, јер су оштећене прве странице, где су се налазиле и насловне стране. И поред знања свештеника, који су лако могли да одреде о каквој се врсти богослужбене књиге ради, нисмо се бавили реконструкцијом и утврђивањем о којим се тачно насловима и издањима ради, па ће те књиге, надамо се, дочекати своје палеографе.

Како Црква Светог Великомученика Георгија нема свог библиотекара, прво што је требало да се уради јесте препознавање и именовање које су књиге у питању, пронађени су идентични наслови у нашим и страним електронским

¹¹ Димитрије Богдановић, *Кайшалої ћирилских рукописна манастїра Хиландара*, (Београд: САНУ; Народна библиотека СР Србије, 1978), 19.

каталозима, затим су библиографски описиване за потребе идентификације, а потом унете у Централни електронски регистар. Пописивање је вршено са материјалним описом и фотографисањем корица, насловних страна, записа и неких графичких детаља, али и знакова пропадања, према становишту да је таква врста документовања потребна. У току је и израда библиографије ове збирке, која треба да стоји, према *Закону о старој и реткој библиотечкој грађи*, уз сву осталу документацију која иде уз овакве збирке (писани регистар, књигу инвентара, законске текстове, документацију о конзервацији и рестаурацији, итд.).

На позив протојереја-ставрофора проф. др Владимира Вукашиновића, старешине Српског православног храма Рождества пресвете Богородице Цркве Ружице и Капеле Свете Петке на Калемегдану у Београду, у ЦЕР су унесене и књиге из њихове Збирке старе штампане српске књиге (осамнаест наслова, од којих је најстарија књига из 1764, *Благодійоубрѣнија јекѣнциј*, штампана у Кијевопечерској лаври).

У току је и упис фонда старе и ретке књиге Посебне збирке, Старе и ретке књиге Филозофског факултета у Београду. И у овом фонду се налазе књиге тематски везане за хришћанство, засад их је уписано у ЦЕР петнаест, а најстарија је *Окѣоих ѿѣѣоѣласник* Божидара Вуковића из 1537. штампан у Венецији, на црквенословенском језику српске редакције или српскословенском језику. Ово дело, у уметничком смислу је графички и мајсторски напредак у односу на претходна Вуковићева дела и једна степеница више ка штампању *Празничној минеја* годину дана касније.

Ускоро ће почети и упис старе књиге библиотеке Српске академије наука и уметности.

3.

Богослужбене књиге су и писана реч и изговорена реч. Средства (медии) изражавања Божје речи или мисли су писмо и језик. Мора се нагласити у том смислу да су писмо и језик богослужбених књига узвишени или свети (сакрални). О моћи изговорене речи говори и само Свето писмо, и зато је важно нешто рећи и о језику у овим књигама и како је тај језик постао књижевни језик Срба.

Књиге уписане у ЦЕР су у извесном броју „руске књиге“. Овај назив у српском књижевно-историјском изразу (самим тим и у библиотекарству) означава књигу штампану на рускословенском језику за српске потребе (црквенословенском језику руске редакције који се користио у Срба од 18. века). Сматра се да нису толико занимљиве за библиотеке, библиотекаре и библиографе као што су то

„српске“ књиге, тј. оне штампане или писане на црквенословенском језику српске редакције (на српкословенском), јер нису изворно наше (зато што је наше, српске књиге доста пострададо у претходним временима, или је и на друге начине „отишла“ из српских културних граница). Срби су после Велике сеобе Срба 1690. (а сеоба је било, иначе, више, тј. у неколико наврата), у бежању пред турском осветом, због опредељења да у рату буду на аустријској страни, као и због неких планских и организованих расељавања становништва, остали и без књига и без учитеља и свештеника. На молбу српског митрополита Мојсија Петровића, руски цар Петар Велики шаље у Србију помоћ. Године 1725. стиже Максим Терентјевич Суворов, који доноси богослужбене књиге и отпочиње рад у својој „славенској школи“ 1726. године. Рускословенски језик постаје постепено црквени и књижевни језик Срба. У другом наврату помоћи из Русије, 1733, стиже и Емануил Козачински из Кијева са породицом и још петорицом колега и наставља у Сремским Карловцима развој просветитељске словенско-латинске школе код нас.¹² Овде ваља напоменути да се књиге штампане у Москви и Кијеву на рускословенском језику, до дана данашњег користе у Српској православној цркви – безмало триста година се врши богослужење на овом језику. Тај језик је много утицао на развој српског књижевног језика, највише у 18. и почетком 19. века, а његово наслеђе носимо и данас у књижевном језику. Улога рускословенског језика у српској култури јесте и прекретница и раскид и континуитет српске и словенске културе. Мора се напоменути, јер у пракси постоји извесно незнање, али и воља за сазнавањем, да се језичке разлике између српског и руског језика на неки начин смањују у црквенословенском језику руске редакције, што је важно и за библиотекаре који се баве описом оваквих књига. Руски језик је по изговору *јекавски*. Наш српски књижевни језик је и екавски, (и)јекавски и икавски. Изговор свесловенског гласа, названог у старословенској глагољници и ћирилици „јаг“ (ѣ, ѣ), које има своје варијанте у различитим дијалектима и словенским језицима између изговора гласа „и“ и гласа „е“ (као и обрнуто, нпр. код Лужичких Срба, између „е“ и „и“), још кад је осмишљено у почецима стварања старословенских писама објашњавало је управо ту особину словенских језика да разликују овај нестабилни дифтонг као посебан глас. Самим укидањем тог слова у ћириличним словенским језицима или прављење посебно латиничног слова за неке латиничне словенске језике и на крају укидање тог слова код већине као нефункционалног,

¹² Александар Младеновић, „Допринос рускословенског језика формирању српског књижевног језика новијег времена“ у *Словенске културе и историја међусловенских веза: зборник радова*, [редакцијски колегијум Симеон Бабић... [et al]], (Београд: Библиотека града Београда; Друштво српско-руског пријатељства, 1996), 100–101.

на неки начин упућује на непризнавање постојања оваквог гласа те је дошло до разједињења културног идентитета и идентитета рода Словена.¹³ Неће заборавити језикословци, који се баве овим питањима, улогу „јата“ у језичком и духовном развоју неког народа, већ управо тај обичан народ, којем се „одозго“ намеће шта ће да мисли или ради, без савета правих стручњака. Тако је, нпр., код нас крајем 20. века, екавица преплавила босанске медије, „превођени“ су чланци разних аутора по новинама с ијекавице на екавицу и обрнуто у другим деловима разједињене језичке територије, било је забрањено причати својим матерњим изговором и као предавач и као наставник и као студент и као спикер или седећи у друштву. Више се није знало одричемо ли се великог дела себе, и чија су сада књижевна дела (и остала библиотечка грађа), јесу ли „њихова“ и нека „наша“ и јесу ли само нека „наша“ заправо „наша“. Заврзлама подсећа на ону у Орвеловој „Фарми“. Хистерично су се политика и бирократизам умешали у језик и у законе, а одатле и међу народ. Народ је био слућен...

Зашто је ово битно за библиотекаре? Ми имамо одређене задатке које обављамо, а тичу се и црквенословенског језика. Библиотека града Београда има част да се сусретне са старом штампаном књигом која се налази на територији Београда. Често у ЦЕР-у, када желимо да упишемо нови наслов из збирке старе и ретке књиге неке библиотеке у електронски запис, када изађе понуђен исти наслов (јер га програм препозна) који треба преузети и на тај начин отворити нов запис, виде се различити неправилно транскрибовани облици наслова. Ово није важно само за унос у ЦЕР, ово би требало да буде део знања библиотекара који се баве старом српском књигом (и не само библиотекара). Према упутствима које смо добили још 2014. од Народне библиотеке Србије, све наслове треба уносити транскрибовано, односно, онако како се изговара, али са историјским задржавањем неких слова (нпр. *б* у речима којима је корен „срб“ и на другим местима (*Новине србске*, *Србско-галмајински мајазин*, *Књигопечатња Књажества србског*, *Сборник закона и уредба*). Компликованије је са фонетском транскрипцијом српских слова (црквенословенског и славеносрпског, односно, славеносрбског језика) којих нема у савременом писму (нпр. *ѣ*, *ѣ*, *ѣ*, *ѣ*, *ѣ*, *ѣ*, *ѣ*, *ѣ*, *ѣ*, *ѣ*, *ѣ* и др.). Осим што помаже познавање руског језика и писма, који се уче у школама у Србији, нека слова су из старословенског језика и каснијих црвенословенских редакција. Неки јекавски облици рускословенског језика су ушли у српску традицију трајно, а неки су се дуго одржавали: *Совѣѣѣ* се изговара

¹³ Не заборавимо „латинични“ словенски језици су примили првобитно глаголицу и ћирилицу, касније латиницу, у чешком се и данас означава као *ѣ*, у Русији је избрисано са Октобарском револуцијом (!), а у бугарској се „јат“ најдуже одржало, негде до половине 20. века.

совјей̄ јер припада времену када је рускословенски прожимао све српске писане области живота (означава државно-управни орган, не може никако бити *совей̄*, јер тад губи и име и значење и смисао) или *Дѣянiя у Дјејанија Скуй̄шiине народа Војводовине србске*, не могу бити *Дејанија*, међутим облици, као на пример, *вѣра - вјера, Завѣй̄ѣ - Завјей̄*, почели су се још у 19. веку из рускословенског дијалекта преобраћати у екавске облике, нарочито у екавској средини.¹⁴ Треба знати шта је писац старе књиге мислио и хтео да каже, који облик је изабрао.¹⁵ Треба читати мало и предговор и текст, видети по грешкама да ли се ради о писцу екавцу или (и)јекавцу, како користи слово „јат“, правилно или неправилно (јер је екавац). Често се „јат“ користило за умекшавање, нпр. *нѣовѣ*, јер није било бољих решења за сугласнике *л* и *н* (односно *љ* и *њ*). Насупрот томе је вокативни облик *Хрисѣ̄ѣ* (чита се *Хрисѣ̄је*) правилно, јер је рускословенски изговор у питању, а не српски (*Хрисѣ̄е*). Чест случај на насловној страни у подацима о издању буде *вѣ Будинѣ* (чита се *в Будине*) или *вѣ Будимѣ* (чита се *в Будимје*). Утицај гласа „ј“ из „јата“ умекшава претходни сугласник, где је *н* подложно промени у *њ*... Просечан читалац ће се борити са изговором наставка *-iй* у речи *сербскiй* (*сербскиј*), данас је тај наставак остао као поста акценатска дужина у речи *срiскiй*, *-е-* и *-ѣй* и у речи *славенскiйѣй* (*славјенскiјеј*)... Слово *Щ* (ш са усправном кратком цртицом испод доње линије испод средине слова), није исто као грађанско или данашње руско *щ*: оно се у старом српском књижевном језику често налазило и због партиципа, својственог још старословенском и црквенословенском језику. У старим српским књигама штампаним пре 1726. изговара се као *шiй*, а после, под рускословенским утицајем као *шч* (*живушiйших-живушчих*, у савременом српском - *живућих*), али са изузецима, својственим српском, а не и руском језику, нпр, *во училиЩѣ* или *Писмени Кралевскаiо Всеучилища Венiерскаiо*, треба читати *во училишiй* - а не *во училишч*, и *Всеучилишiа* а не *Всеучилишча*, као што би се очекивало да треба изговарати према рускословенском изговору *шч* (исто важи и за реч *СокровиЩѣ хрисѣ̄iянскоѣ* - *Сокровишчје* или *Сокровишiје хрисѣ̄iјанскоје* - језик се ломи и незграпно звуче и један и други облик). На истој страници се дешавало

¹⁴ У 19. веку у књижевности је преовлађивала екавица пре Вукове реформе, јер је културни део народа био настањен у таквој језичкој средини.

¹⁵ Види Медаковићева *Цѣлокуiна гѣла Досиѣа Обрадовића. Књ. 4, Совѣшiи здравоiа разума Досиѣемѣ Обрадовићемѣ сложени*, из 1850, где се чита *Целокуiна дела*, а после главни наслов - *Совјей̄и здравоiа разума*. Медаковић је, иако јекавац по рођењу, прешао на екавицу, што се види и по предговору, а главни наслов се традиционално изговара рускословенски - *Совјей̄и...*

да стоји исто слово, а да се различито чита.¹⁶ Ово је питање транслитерације и транскрипције - одлучити се за једну, рачунајући опет на недостатке и изузетке. За регистре старе и ретке књиге и категорисане старе и ретке књиге, које водимо, према саветима стручњака из Народне библиотеке Србије, добијене на почетку пројекта Централног електронског регистра, саветовано је да се употребљава транскрипција, односно, преносити са старог писма на ново, пазећи на изговор, при којој се морају узети у обзир и изузеци, водећи рачуна о очувању језичког наслеђа. Мора се признати да је тешко понекад појединачно решавати сваки случај и да би било од помоћи да постоји упоредна лексичка анализа српског и руског језика 18. века, то јест, анализа оваквих примера и питања.

Они који раде са старом књигом би морали постепено у свакодневном раду развијати своја знања и вештине читања црквене ћирилице и црквенословенског језика. У случају да се не сналазе у проналажењу ове врсте знања, увек треба бити слободан и потражити савет од колега из националних библиотека, Народне библиотеке Србије и Библиотеке Матице српске, као и библиотека заштитница, тзв. „заштитарки“, међу којих двадесет и шест је и Библиотека града Београда.

4.

Шта може занимљиво уочити библиотекар-истраживач у овим старим књигама? Ту су руком начињени записи. Међу најчешће записе спадају имена оних који су читали књигу па се потписали у краткој реченици (најчешће свештеника и монаха), имена неких посетилаца и значајних личности, када су пролазили, задржавали се, поклањали одређену књигу, новац или некакву помоћ манастиру или цркви, или имена наручилаца црквених обреда и датуми одржавања и ко је читао молитву или вршио црквени обред. Затим, ту су и записи - разне историјске чињенице, када се народ негде померао или даље селио, када су забележене поплаве или земљотреси, размишљања појединаца, цртежи, уписане неке године, коментари, цене плаћених обреда, стављени печати, може се анализирати изглед и старина корица, штампарске одлике и информације (место штампања, суви жиг, шаблони за иницијална слова, ликовне вредности, нпр. заставе као садржина поглавља у слици, кожни повези, утиснуте шаре, њихово значење...). Гледајући по лепенкама и белинама страница, нарочито у богослужбеним књигама, да се закључити да је мање записа у даљој прошлости, што је разумљиво, а више

¹⁶ *Собрание моральных вещей, содержащее Древныхъ Філософовъ и славныхъ Мужей различныя разговора и полезная Нравоученія, Оиъ Ефрема Лазаровичъ...* Въ Будинѣ Градѣ Писмены Кралевскаго Всеучилища Венгерскаго, 1809.

у ближој прошлости, и да су ти каснији записи, нарочито они у 20. веку, иако у множини, пропорционално мање вредни – тј. било је више писмених који су хтели нешто да запишу, да им се памти име, или да само искористе белину папира. Осим тих „непокретних“ материјалних трагова, постоје и „покретни“ материјални трагови, настали углавном у 20. веку: физички мањи документи, који су могли стати у књигу, фотографије и слике из новина (обично светаца) и читави чланци, поруке на цедуљама, новац... Из ових материјалних описа може се стећи разумевање времена и опште културе и знања из којег потиче штампана књига и њена употреба. Кад се посматрају заједно на некој књизи, стиче се утисак вишеслојног ткања живота и рада кроз време. У истраживању ових културно-историјских трагова на књигама могу учествовати, осим теолога, и историчари из различитих области, лингвисти и књижевници, историчари уметности и заната, проучаваоци издаваштва и штампарија, хемичари, биолози, технолози, конзерватори и рестауратори, социолози, психолози...

* * *

Библиотека града Београда саветује библиотекаре који питају телефоном или електронском поштом, ставља се на располагање да све што их интересује могу усмено да питају или их упућује да провере у законима и подзаконским актима који су доступни и на интернету и у штампаној форми (они се могу и одштампати, свакако је потребно имати их и у том облику). Ови документи могу се користити као свакодневна подршка у послу и могу се у њима пронаћи одговори и решења за питања или стања у којима се налазе њихове старе књиге. Уз најдрагоценије књиге или збирке у оквиру своје библиотеке, које припадају по старости тј. години издања категорији културних добара од изузетног значаја, увек треба држати и примерак библиографије, документацију о конзервацији и рестаурацији, законе који се односе на ту категорију књига, што подразумева и богослужбену књигу и сваку другу књигу посвећену хришћанским питањима издату до 1867. године. Свако знање које је Библиотека града Београда стекла у раду са овом врстом библиотечке грађе, као и све што је поменуто у овом стручном раду, радо ће бити подељено са онима којима је то неопходно и желе да унапреде свој рад. И обрнуто, Библиотека града Београда ће се уз питања и недоумице библиотекара који јој се јаве усавршавати у својој улози заштитнице богослужбеног дела фонда старе и ретке књиге библиотека на територији Београда.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Богдановић, Димитрије. *Каталоги ћирилских рукописа манастира Хиландара*. Београд: САНУ; Народна библиотека Ср Србије, 1978.

Брборић, Бранислав. „III. Јединство и деобно двојство српскога језичког стандарда“. У

С језика на језик (Социолингвистички огледи II), [139]-186. Београд: ЦПЛ; Нови Сад: Прометеј, 2001.

Војновић, Жарко. „Од старе српске до старе руске књиге у старим српским библиотекама“. У *Рукописна и стара шtamпана књига: Зборник радова / XII стручно-научни скуп Библиотеки [Нови Сад, 7-9. јуни 2018]*, [уреднице Душица Грбић, Светлана Вучковић Александра Драпшин], 151-161. Београд: Заједница матичних библиотека; Нови Сад: Библиотека Матице Српске, 2018.

Гавриловић, Марина. „Србљак из 1861. године из Цркве Покрова Пресвете Богородице у Вреоцима“. У *Манастири и библиотеке чувари културне баштине: зборник радова са стручној скупи одржаној 15. и 16. маја 2019. године у манастиру Велика Ремета*, [уредник Весна Петровић], 78-81. Ириг: Српска читаоница; Велика Ремета: Манастир Велика Ремета, 2020.

Грбић, Душица, Ксенија Манчић-Обрадовић и Катица Шкорић. *Библиоциом шtamпана књиге 1517. века Библиотеке Матице српске*. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1994.

Дучић, Нићифор. *Историја Српске православне цркве: од првих десетина VII в. до наших дана*. Гацко: Друштво за очување баштине „ДОБ“; Београд: Нова Доб, 2008.

Ђаруло, Antonio. *Zaštita i konzervacija knjiga: materijali, tehnika i infrastruktura*. Београд: Clio; Narodna biblioteka Srbije, 2005.

„Закон о културним добрима“. *Службени гласник РС* број 71(1994).

„Закон о старој и реткој библиотечкој грађи“. *Службени гласник РС* број 52 (2011).

Иванић, Анђела. „Ништа без печата и потписа: Прве набавке старе и ретке књиге за Библиотеку Општине града Београда“. *Крајјевачко чинилиште* бр. 31 (2011): 15-18.

Ивић, Павле и Митар Пешикан. „Српско штампарство“. У *Историја српске културе*, 137-145. Горњи Милановац: Дечје новине; Београд: Удружење издавача и књижара Југославије, [1996].

Костић, Мита. *Културно-историјска раскрсница Срба у XVIII веку: одабране студије*. Загреб: Српско културно друштво „Просвјета“, 2010.

Лазаровић, Ефрем. *Собрание моральных вещей, содержащее Древныхъ Философовъ и славныхъ Мужей различныя разговоры и полезная Нравоученія*. Въ Будингъ Градѣ: Писмены Кралевскаго Всеучилища Венгерскаго, 1809.

Медаковић, Дејан. *Графика српских шtamпаних књига XV-XVII века*. Београд: Српска академија наука, 1958.

Медаковић, Дејан. *Шtamпање српских књига и новина у Бечу у XVIII и XIX веку*. У *Научни састанак слависта у Вукове дане*, Београд; Приштина; Тршић: 1978.

Михаиловић, Георгије. *Српска библиографија XVIII века*. Београд: Народна библиотека СР Србије, 1964.

Младеновић, Александар. „Допринос рускословенског језика формирању српског књижевног језика новијег времена“. У *Словенске културе и историја међусловенских веза - Зборник радова*, [99]-102. Београд: Библиотека града Београда; Друштво српско-руског пријатељства, 1996.

Обрадовић, Доситеј. *Цѣлокуйна грѣла Досиѣеа Обрадовића. Књ. 4, Совѣѣи здравоја разума ДосиѣеѣмЪ ОбрадовићемЪ сложени*. Земун: Народна књигопечатња Дан. [Данила] Медаковића, 1850.

Пет љ векова српској шѣамѣарсѣва 1494-1994: раздобље српскословенске шѣамѣе XV-XVII в. [приредили Митар Пешикан, Катарина Мано-Зиси, Миљко Ковачевић]. Београд: Српска академија наука и уметности: Народна библиотека Србије; Нови Сад: Матица српска, 1994.

„Правилник о ближим условима и начину коришћења старе и ретке библиотечке грађе“. *Службени љласник РС* број 22 (2013).

„Правилник о мерама техничке заштите старе и ретке библиотечке грађе“. *Службени љласник РС* број 22 (2013).

„Решење о одређивању библиотека које обављају послове од општег интереса у заштити старе и ретке библиотечке грађе“. *Службени љласник РС* број 14 (2013).

Рукојисна и сѣара шѣамѣана књѣа: Зборник радова / XII сѣручно-научни скуј Библионејѣ [Нови Сад, 7-9. јуни 2018], [уреднице Душица Грбић, Светлана Вучковић, Александра Драпшин]. Београд: Заједница матичних библиотека; Нови Сад: Библиотека Матице Српске, 2018.

Српске књѣе Библиоѣеке Маѣѣице српске: 1801-1867. Том 1-3. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 2006-2009.

Фин, Миника. „Венеција и српска књѣа“. У *Глас библиоѣеке* бр. 19 (2012): 79-99.

Ђоровић, Љубица М., ур. *Живојѣ царској ѣенерала и славној инжењера ѣосѣодина барона Доксѣаде Мореза, ѣоѣубљеној 20. марѣа 1738. у Беоѣраду уз оѣис ѣојединих дешавања у ѣадашњем рајѣу ѣрошѣв Турака, 1757*. Београд: Библиотека града Београда, 2006.

Ђоровић, Љубица М., ур. *Беоѣрад над Дунавом: ѣрема евројским карѣоѣрафским изворима XVI-XIX века = Belgrade above the Danube: According European Cartograph Sources Between XVI and XIX*. Београд: Библиотека града Београда, 2008.

Ђоровић, Љубица М., ур. *Оѣмени ѣраг: Грѣхѣшвајсенбури, Алба Грека или Беоѣрад*. Београд: Библиотека града Београда, 2010.

Ђоровић, Љубица М. *Драѣоценосѣи Библиоѣеке ѣрада Беоѣрада: Физѣчка зашѣѣиѣа сѣаре и рејѣке библиоѣеке ѣрађе*. Београд: Библиотека града Београда, 2017.

ANĐELA IVANIĆ MATIĆ
Belgrade City Library, Belgrade
andjela.ivanic@gmail.com

THE BELGRADE CITY LIBRARY'S STOCK OF OLD AND RARE BOOKS AND
BOOKS ON BELGRADE: CARING ABOUT OLD PRINTED LITURGICAL BOOKS

SUMMARY | This paper describes current activities of the Belgrade City Library's Stock of Old and Rare Books and Books on Belgrade pertaining to liturgical books and other books with topics of Christianity. Of the hundred or so liturgical and Christianity-related books that can be found in the Belgrade City Library's collection, the most valuable ones are the liturgical books in Serbo-Slavonic, such as *Београдско четвороеванђеље*, by Radiša Dmitrović and Trojan Gundulić (1552) and *Големиј минеј - Минеј љразнични - Сборник* by Božidar Vuković (1536/1538), and some books in Russian-Slavic, printed in Vienna and Venice, mostly towards the end of 18th century. In order to protect and study the liturgical books from the collection, this paper also discusses a scientific point of view related to an art element of *Београдско четвороеванђеље* (1552) as well as the possibilities to study material traces on the liturgical books, which could be professionally analyzed and be of use in many studies of the times gone by, the events, and famous persons, or which can have certain artistic and literary values.

By starting the project of inventorying the old and rare library material of Serbia into a Central Electronic Registry (CER), which would collect the registered books and make them part of a plan to protect cultural goods of high and extraordinary importance, the proper laws were made according to which the Belgrade City Library is determined to be a protecting library (the so called "preserver") within the Belgrade city territory. Our responsibility expands beyond taking care of old and rare books that are to be found within the city territory to also giving advice in terms of the conditions and manner in which books are preserved, and to making book records and especially registering them with CER. The old books that are to be found in the facilities or libraries of Orthodox churches and monasteries, as well as other sorts of public, scientific, and other libraries, falls into such library material.

So far, 13 old liturgical books have been recorded, mainly comprising the so called "Russian book" from the vicinity of Lazarevac. What has also been inventoried is a small collection comprising 24 old liturgical books from the Church of the Great Martyr George in Bežanija, New Belgrade, which are also mainly "Russian" books from 18th century. In addition, the books from the Collection of the Old Printed

Serbian Book of the library of the Church of Ružica and the Saint Petka Chapel at Kalemegdan have been inventoried. Moreover, the old and rare books in the library of the Department for History of the Faculty of Philosophy in Belgrade are currently being inventoried, while the record of the old and rare books of the Serbian Academy of Sciences and Literature will be made soon.

The paper also highlights the problem pertaining to one part of contemporary librarians dealing with the old book, and that is the knowledge (or lack thereof) of the Church Slavic language and its heritage, the Slavic Serbian, and the literary language of the 18th and, in part, of 19th century. This problem has been noticed while inputting the old and rare books (liturgical books) in the Central Electronic Registry of the old and rare library material, cultural goods of high or extreme importance. Those who work with the old Serbian book should gradually develop their knowledge and skills of reading the church Cyrillic and the Church Slavic language throughout their day-to-day work. The Belgrade City Library will gladly help in casting the light to these questions, as will the National Library of Serbia and the Matica Srpska library.

KEY WORDS | the Belgrade City Library, old and rare library materials

АНДЖЕЛА ИВАНИЧ-МАТИЧ
Библиотека города Белграда
andjela.ivanic@gmail.com

ФОНД СТАРЫХ И РЕДКИХ КНИГ И КНИГ О БЕЛГРАДЕ
БИБЛИОТЕКИ ГОРОДА БЕЛГРАДА: УХОД ЗА СТАРЫМИ
ПЕЧАТНЫМИ БОГОСЛУЖЕБНЫМИ КНИГАМИ

АННОТАЦИЯ | В статье описывается текущая деятельность Фонда старых и редких книг и книг о Белграде Библиотеки города Белграда, касающаяся литургически книг и других книг на христианскую тематику. Из литургических книг и книг связанных с христианством, которых насчитывается около сотни в фондах Библиотеки города Белграда, наиболее ценными являются литургические книги на сербско-славянском языке, *Београдско четвороеванђење* (*Белградское четвероевангелие*), Радиши Дмитровича и Трояна Гундулича (1552 г.) и *Големиј минеј - Минеј њразнични - Сборник* (*Великие Четвы-Минеи - Праздничная минея - Сборник*), Божидара Вуковича (1536/1538), и также некоторые другие книги на русско-славянском языке, напечатанные в Вене и Венеции, в основном в конце XVIII века.

В целях защиты и изучения литургических книг из коллекции в этой статье также обсуждается научная точка зрения, относящаяся к художественному элементу *Белградској четвороевангелија* (*Београдско четвороеванђење*, 1552 г.), а также возможности изучения материальных следов на литургических книгах, которые могут быть профессионально проанализированы и могут быть полезными во многих исследованиях прошедших времен, событий и известных личностей или которые могут иметь определенные художественные и литературные ценности.

Приступив к проекту регистрации старых и редких библиотечных документов Сербии в Центральном электронном реестре (ЦЭР), который будет собирать зарегистрированные книги и включать их в план по защите культурных ценностей высокой и чрезвычайной важности, были приняты соответствующие законы, согласно которым Библиотека города Белграда предусмотрена стать библиотекой защитницей (так называемой "охранницей") на территории города Белграда. Наша ответственность за сохранение старых и редких книг, находящихся на территории Белграда, также распространяется на предоставление рекомендаций в отношении условий и способа хранения книг, внесения записей в реестры, особенно в ЦЭР. К таким библиотечным

материалам относятся старые книги, которые находятся в помещениях или библиотеках православных церквей и монастырей, а также в других типах публичных, научных и иных библиотек.

К настоящему времени зарегистрировано 13 старых богослужебных книг, в основном так называемых “русских книг” из окрестностей Лазареваца. Также была проведена инвентаризация небольшой коллекции, состоящей из 24 старинных богослужебных книг из церкви Великомученика Георгия в Бежании, в Новы-Белграде, которые также в основном являются “русскими книгами” 18 века. Инвентаризованы и книги из Собрания старопечатной сербской книги библиотеки церкви Ружица и часовни Святой Петки (Параскевы) на Калемегдане. В настоящее время проводится инвентаризация старых и редких книг в Библиотеке Исторического факультета Философского факультета в Белграде, а в ближайшее время будет проведена инвентаризация старых и редких книг Сербской академии наук.

В статье также указывается на проблему, относящуюся к той части современных библиотекарей, которые имеют дело со старой книгой, а это (не)знание церковнославянского языка и его наследия, славяносербского языка, литературного языка XVIII века, и частично, XIX вв. Эта проблема была замечена при вводе названий старых и редких книг (литургических) в Центральный электронный реестр старых и редких библиотечных материалов, культурных ценностей высокой или чрезвычайной важности. Те, кто работает со старой сербской книгой, должны постепенно развивать свои знания и навыки чтения церковной кириллицы и церковнославянского языка во время своей повседневной работы. Библиотека города Белграда, следуя примеру Национальной библиотеки Сербии и библиотеки Матицы Сербской, будет рада помочь прояснить эти вопросы.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА | Библиотека города Белграда, старые и редкие библиотечные материалы

